

POWIAT
STALOWOWOLSKI

Fundacja
Masz Prawo

PRAWA, WOLNOŚCI I OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE

Informator opracowany przez Fundację „Masz prawo” z siedzibą w Tarnobrzegu jako zadanie publiczne zlecone i sfinansowane ze środków otrzymanych od Powiatu Stalowowolskiego w ramach edukacji prawnej, o której mowa w ustawie z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz. U. 2015 poz. 1255 z późniejszymi zmianami), w związku z realizacją zadania prowadzenia punktu nieodpłatnej pomocy prawnej w Powiecie Stalowowolskim w 2020 roku.

TARNOBRZEG 2020

Obowiązująca Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku w rozdziale II zawiera katalog praw, wolności i obowiązków obywatelskich, stanowiących istotny element porządku prawnego. Z jednej strony państwo zapewnia swoim obywatelom szeroki wachlarz praw i wolności, a z drugiej, nakłada na nich pewne obowiązki. Obywatele wypełniając obowiązki nałożone przez ustawę zasadniczą wpływają bezpośrednio na zachowanie ładu i porządku wewnątrz państwa. Konstytucja nie określa jednak, w sposób jednoznaczny, granic tych praw i obowiązków, czynią to bowiem akty prawa niższego rzędu m.in. ustawy, rozporządzenia.

Na wstępie należy wyjaśnić czym są przyznane i zagwarantowane konstytucyjnie prawa, wolności i obowiązki obywatelskie, które określają status jednostki w państwie.

Prawa obywatelskie to zbiór praw przyznanych przez państwo, których celem jest ochrona interesów obywateli, przy czym skorzystanie z tych praw jest uzależnione od woli jednostki.

Wolności obywatelskie to pewnego rodzaju kategoria praw, dzięki którym obywatele posiadają swoisty obszar, wolny od ingerencji państwa w określone sfery życia osobistego i publicznego. Inaczej ujmując to możliwość wyboru przez jednostkę sposobu postępowania, przy jednoczesnym ograniczeniu kompetencji władzy państwowej.

Obowiązki obywatelskie to nakazy lub zakazy jakiegoś postępowania z góry ustalone przez państwo i zawarte w Konstytucji. Jednostka nie ma możliwości wyboru danego postępowania i musi zastosować się do określonego przez państwo nakazu.

Odnosząc się do konstytucyjnego systemu praw i wolności obywatelskich należy przywołać trzy zasady, na których system ten się opiera:

- zasada godności.

Wszelkie konstytucyjne prawa i wolności mają swoją podstawę w godności jednostki. Art. 30 Konstytucji RP stanowi bowiem „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”.

- zasada równości.

Art. 32 Konstytucji RP odnosi się do trzech rodzajów równości: równość wobec prawa (i równość w prawie), równość w traktowaniu przez władze publiczne oraz zakaz dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym.

- zasada wolności.

Art. 31 Konstytucji RP stanowi, że „Wolność człowieka podlega ochronie prawnej i każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Istotą wolności jest to, że nie wolno nikogo zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.

Konstytucja RP w rozdziale II wprowadziła podział praw i wolności obywatelskich na trzy grupy:

- 1) wolności i prawa osobiste;
- 2) wolności i prawa polityczne;
- 3) wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne.

PRAWA I WOLNOŚCI OSOBISTE.

Prawa i wolności osobiste zapewniają obywatelom ochronę życia osobistego, rodzinnego oraz społecznego. Mają one chronić prywatną sferę życia i działalności jednostki. Konstytucja w sposób enumeratywny je wylicza, wymieniając w szczególności:

- prawo do życia;
- zakaz stosowania eksperymentów naukowych na ludziach bez ich zgody;
- zakaz tortur, niehumanitarnego traktowania;
- prawo do nietykalności i wolności osobistej;
- prawo do sprawiedliwego i jawnego procesu;
- prawo do obrony i obrońcy z wyboru lub z urzędu;
- prawo do ochrony prywatności;
- prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem;

- prawo do wolności sumienia i religii;
- prawo do wolności wyrażania opinii i poglądów;
- prawo do nienaruszalności mieszkania;
- prawo do wolności i ochrony tajemnicy komunikowania się;
- prawo do przemieszczania się;
- prawo azylu.

PRAWA I WOLNOŚCI POLITYCZNE.

Prawa i wolności polityczne są uprawnieniami, które przysługują obywatelom do udziału w życiu publicznym, jak również w sprawowaniu i kontrolowaniu władzy. Wśród swobód politycznych Konstytucja wymienia następujące:

- prawo do organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestnictwa w nich;
- prawo do zrzeszania się w związki zawodowe oraz organizacje społeczno - polityczne;
- prawo do uczestnictwa w życiu publicznym: prawo wyborcze, prawo do uczestnictwa w referendum, prawo inicjatywy ustawodawczej, prawo do informacji o działalności władz i instytucji publicznych, prawo dostępu do służby publicznej;
- prawo składania petycji, wniosków, skarg zbiorowych i indywidualnych.

PRAWA I WOLNOŚCI EKONOMICZNE, SOCJALNE I KULTURALNE.

Prawa i wolności ekonomiczne, socjalne i kulturalne zapewniają jednostce rozwój fizyczny, duchowy i bezpieczeństwo socjalne, nakładając jednocześnie na państwo obowiązki ekonomiczne i socjalne względem obywateli. Konstytucja zalicza do nich między innymi:

- prawo do własności, innych praw majątkowych i dziedziczenia;
- wolność wyboru i wykonywania zawodu, wolność wyboru miejsca pracy, prawo do minimalnego wynagrodzenia;

- prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy;
- prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy spowodowanej chorobą, inwalidztwem czy podeszłym wiekiem;
- prawo do ochrony zdrowia;
- prawo do nauki;
- prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska;
- ochrona praw dziecka.

OGRANICZENIA PRAW I WOLNOŚCI OBYWATELSKICH.

Art. 31 ust.3 Konstytucji RP stanowi „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”. Oznacza to, że obywatel ma możliwość działania we wszystkich obszarach, w których ustawa nie wprowadziła dla niego zakazów, czyli to ustawodawca ustala granice konstytucyjnych praw i wolności. Każdy jest więc zobowiązany szanować wolności i prawa innych osób, a organy państwa działają tam gdzie zostały do tego wyraźnie przez prawo uprawnione.

OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE.

Z posiadaniem praw i wolności wiążą się również podstawowe obowiązki, czyli nakazy lub zakazy jakiegoś postępowania, które ciążyą na każdym obywatelu. Demokratyczne państwo polskie nakłada na swych obywateli pewne obowiązki zapewniając tym samym ład i porządek w państwie. Konstytucja RP wymienia następujące obowiązki obywatelskie:

- obowiązek wierności Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne narodu i społeczeństwa. Obowiązek ten jest powinnością prawną i nikt od jego nie może być

zwolniony. Każdy obywatel musi zaniechać wszelkich działań przynoszących szkodę państwu, jego interesom i dobru wspólnemu;

- obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej;
- obowiązek ponoszenia ciężarów i świadczeń na rzecz państwa;
- obowiązek obrony Ojczyzny;
- obowiązek dbałości o stan środowiska, wiąże się on również z odpowiedzialnością za jego zagrożenie i niszczenie.

GWARANCJE OCHRONY PRAW I WOLNOŚCI OBYWATELSKICH.

Ochrona praw i wolności jednostki to ogół środków oraz działalność, której celem jest zapewnienie praw jak również wolności oraz ich realizację polegającą na zabezpieczeniu przed ich naruszeniem oraz przeciwdziałanie ich zagrożeniom. Gwarancję ochrony praw i wolności obywatelskich zapewniają powołane w tym celu instytucje państwowe między innymi: Rzecznik Praw Obywatelskich, Sądy, Trybunał Konstytucyjny.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH.

Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności, praw człowieka i obywatela zagwarantowanych w Konstytucji RP oraz w innych aktach normatywnych. Każdy, kto uważa, że zostały naruszone jego prawa czy wolności obywatelskie może się do niego zwrócić, wówczas bada on czy na skutek działania, bądź też zaniechania organów władzy nie doszło do naruszenia praw i wolności obywatelskich. Bada również czy jest przestrzegana zasada równego traktowania, a co za tym idzie czy nie doszło do aktów dyskryminacji. Rzecznik Praw Obywatelskich badając zaistniałą sytuację nie rozstrzyga jej bezpośrednio, tylko zwraca się do odpowiedniej instytucji w celu podjęcia działań zmierzających do zmiany niekorzystnej dla obywatela sytuacji.

Instytucja Rzecznika Praw Obywatelskich została powołana 1 stycznia 1988 roku, na mocy ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. 1987 Nr 21 poz. 123). Działalność jego określa Konstytucja RP z 1997 roku od art. 208 do art. 212, natomiast ustawa

określa zakres i sposób jego działania. Rzecznik Praw Obywatelskich jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu na wniosek Marszałka Sejmu bądź grupy 35 posłów. Kadencja rzecznika trwa 5 lat i liczona jest od dnia złożenia ślubowania przed Sejmem. Ta sama osoba nie może być Rzecznikiem więcej niż przez dwie kadencje. Rzecznik Praw Obywatelskich jest w swojej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie. Corocznie informuje Sejm i Senat o swojej działalności oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela.

Rzecznik Praw Obywatelskich prowadzi swoją działalność w oparciu o wpływające do niego wnioski od obywateli, których prawa, wolności, zasady współżycia społecznego czy sprawiedliwości społecznej mogły zostać naruszone. Wniosek taki jest wolny od opłat i nie wymaga specjalnej formy, jednakże skargi i wnioski anonimowe nie są przez niego rozpatrywane. Istnieje również możliwość złożenia wniosku w imieniu innej osoby. Ustawa daje Rzecznikowi również możliwość do podejmowania czynności z urzędu na podstawie np. wiadomości z prasy, radia czy telewizji, informacji z wizyt w zakładach karnych, szpitalach psychiatrycznych itp.

Ponadto do kompetencji RPO należy:

- zwracanie się do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych odnoszących się do praw i wolności obywatelskich;
- występowanie do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskami w sprawach dotyczących zgodności ustaw, umów międzynarodowych z Konstytucją RP;
- zgłaszanie udziału w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym oraz branie w nim udziału;
- występowanie z wnioskami do Sądu Najwyższego o podjęcie uchwały mającej za zadanie wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie;
- wnoszenie skarg kasacyjnych od prawomocnych orzeczeń sądów niższych instancji do Sądu Najwyższego;

- wnoszenie skarg kasacyjnych do Naczelnego Sądu Administracyjnego, wojewódzkich sądów administracyjnych.

Jeżeli Rzecznik Praw Obywatelskich uzna, że dana sprawa nie mieści się w zakresie jego uprawnień pozostawi ją bez rozpatrzenia. Natomiast gdy uzna się za organ właściwy w sprawie może:

- podjąć sprawę do samodzielnego zbadania;
- poprzestać na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania;
- przekazać sprawę według właściwości;
- nie podjąć sprawy - zawiadamiając o tym wnioskodawcę i osobę, której sprawa dotyczy.

SĄDY.

Art. 45 Konstytucji stanowi „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Oznacza to, że każdy może skorzystać z drogi sądowej, aby chronić swoje prawa i wolności. Prawo do sądu stanowi gwarancję dochodzenia i obrony swoich praw i wolności zagwarantowanych konstytucyjnie. Sprawiedliwe rozpatrzenie sprawy wymaga zachowania pewnych powszechnie przyjętych zasad takich jak: zasada domniemania niewinności, zasada równości, humanitarnego traktowania. Ma być zgodne z obowiązującym prawem, procedurami oraz zasadą obiektywizmu sędziowskiego. Następnie rozpatrzenie sprawy ma mieć charakter jawny, co oznacza, że można brać udział we wszystkich czynnościach dokonywanych przez sąd w sprawie. Dotyczy to również uczestnictwa publiczności w sprawie, czyli osób nie związanych ze sprawą. Zasada jawności jednak może zostać wyłączona w ściśle określonych sytuacjach. Art. 45 ust.2 stanowi bowiem „Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny...”. Kolejny element, rozpatrzenie sprawy ma nastąpić bez uzasadnionej zwłoki, czyli tak szybko jak jest to możliwe - w rozsądnym terminie bez nieuzasadnionych opóźnień uwzględniając oczywiście charakter sprawy. I w końcu sprawa ma zostać rozpatrzona przez bezstronny,

niezależny i niezawisły sąd. Sędzia rozstrzygając sprawę podlega wyłącznie Konstytucji i ustawom, nie podlega natomiast żadnym naciskom i żadnym zależnościom z zewnątrz dając gwarancje tym samym sprawiedliwego rozstrzygnięcia.

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY.

Trybunał Konstytucyjny funkcjonuje na podstawie konstytucji oraz ustawy z dnia 25 czerwca 2015 roku o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. 2015 poz. 1064). Trybunał Konstytucyjny jest organem władzy sędziowskiej, powołanym do badania zgodności z Konstytucją aktów normatywnych i umów międzynarodowych oraz wykonywania innych zadań określonych w Konstytucji. W skład Trybunału wchodzi 15 sędziów, wybieranych indywidualnie przez Sejm na okres 9 letniej kadencji spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą. Sędzia Trybunału nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Art. 79 ust.1 Konstytucji RP stanowi „Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji”. Podstawą skargi mogą być tylko naruszenia zagwarantowanych konstytucyjnie praw oraz wolności. Zasady wnoszenia skargi konstytucyjnej określa ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. 2016 poz. 2072). Skarga powinna zawsze wskazywać przepis, jakiego dotyczy oraz prawa lub wolności, które zostały przez ten przepis naruszone. Skargę konstytucyjną wnosi się po wyczerpaniu przez skarżącego drogi prawnej w terminie 3 miesięcy od dnia doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku, ostatecznej decyzji lub innego ostatecznego rozstrzygnięcia. Skargę konstytucyjną może dla skarżącego sporządzić wyłącznie adwokat lub radca prawny, przy czym skarżący ma prawo zwrócić się do sądu o ustanowienie dla niego pełnomocnika z urzędu. Natomiast, we własnej sprawie skargę konstytucyjną może sporządzić i wnieść jedynie sędzia, prokurator, adwokat, radca prawny, notariusz oraz profesor lub doktor habilitowany nauk prawnych. Skarga konstytucyjna jest wolna od opłaty sądowej.

Do skargi konstytucyjnej dołącza się:

- wyrok, decyzję lub inne rozstrzygnięcie wydane na podstawie przepisu, w stosunku, do którego skarżący domaga się stwierdzenia niezgodności z Konstytucją;
- wyroki, decyzje lub inne rozstrzygnięcia potwierdzające wyczerpanie drogi prawnej;
- pełnomocnictwo szczególne.

Po wstępnym rozpoznaniu skargi konstytucyjnej Trybunał Konstytucyjny wydaje postanowienie o nadaniu bądź o odmowie nadania skardze konstytucyjnej dalszego biegu. Skargę konstytucyjną rozpoznaje Trybunał Konstytucyjny na jawnej i publicznej rozprawie, po której wydaje wyrok wiążący pozostałe organy państwowe. Natomiast w przypadku wydania postanowienia o odmowie nadania skardze dalszego biegu przysługuje zażalenie na to postanowienie, które należy wnieść w terminie 7 dni od daty doręczenia postanowienia o odmowie nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej.

Podsumowując temat praw, wolności i obowiązków obywatelskich należy stwierdzić, że każdy obywatel powinien znać przysługujące mu prawa i wolności oraz nałożone na niego obowiązki oraz posiadać wiedzę na temat środków ochrony tych praw i wolności. Nadrzędny akt prawny w Polsce czyli Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej jest gwarancją tych praw, co sprawia że stanowią najwyższe dobro przysługujące obywatelom.